

Zberateľské aktivity v Kremnici pred oficiálnym založením múzea v roku 1890

Daniel Haas Kianička

Mgr. Daniel Haas Kianička, PhD.
NBS – Múzeum mincí a medailí Kremnica
Štefánikovo námestie 11/21, 96701 Kremnica
e-mail: daniel.kianicka@nbs.sk

This paper offers a historical study of collecting in Kremnica before the foundation of the Town Museum. Private collecting activities, which go back as far as the 16th century, served both to promote the collector and to preserve personal or family memorabilia. This was also true of first public collections created by the municipal government, schools and various associations and churches. These private and public initiatives combined with the efforts of local scholars result in the founding of the first professionally-run museum in 1890.

Key words

collecting, private and public collections, memory media, museality

Úvod

Zberateľstvo ako také existovalo už v antike a istú kontinuitu si zachovalo aj počas obdobia stredoveku. K jeho opätovnému rozšíreniu došlo v renesancii a najmä od osvietenského 18. storočia. Od alexandrijského museionu¹ po vznik moderných vedeckých inštitúcií a múzeí ubehlo viac ako dvetisíc rokov naplnených rôznymi druhmi verejného a privátneho zberateľstva.

V súvislosti so šírením ideálov humanizmu a renesancie a ich odkazov na antiku sa na prelome 15. a 16. storočia zrodil v Európe aj fenomén masového uchovávaní individuálnej a kolektívnej pamäte, a to prostredníctvom súkromného zberateľstva, budovania rodinných či mestských zbierok alebo vedenia rôznych denníkov či tzv. štambuchov (pamätníkov). Všetky spomenuté médiá mali spočiatku viac pamäťový charakter, o niečo neskôr prevládla ich prezentačná funkcia, a to najmä v šľachtickom prostredí. Medzi mešťanmi a inými nižšími zložkami obyvateľstva si však uchovali svoj pamäťový a spomienkový ráz aj v 18. a 19. storočí.²

Od 14. storočia začali mnohé panovnícke a aristokratické rodiny zbierať hmotné pozostatky antickej kultúry. V súvislosti s dôrazom na človeka a jeho svet sa od obdobia humanizmu začali po Európe zakladať rôzne knižnice, pinakotéky, kabinety vzácných predmetov a kuriozít. Vznik prvých verejných múzeí ako vedeckých inštitúcií sa však viaže až k 18. storočiu. K šľachte sa pridali humanistickí a osvietenští vzdelanci, pôsobiaci často pri univerzitách, na ktorých sa zakladali rôzne zbierky múzejného charakteru.

¹ MRUŠKOVIČ, Štefan – DARULOVÁ, Jolana – KOLLÁR, Štefan. *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB, 2005, s. 9.

² RYANTOVÁ, Marie. „In perpetuum sui memoriam scripsit“ Raněnovověké památníky jako prostředek uchování paměti. In: *Paměť urozenosti*. Bůžek, Václav – Král, Pavel (ed.). Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 113.

V 18. a 19. storočí začali vznikať múzeá s národným a vlastivedným zameraním. Zakladané boli z podnetov rôznych vedeckých spoločností a ako dôsledok záujmov vzdelancov. Tak sa zrodili nielen národné múzeá, ale aj množstvo regionálnych a mestských múzeí. Osobité postavenie mala zbierkotvorná činnosť pedagogických inštitúcií – univerzít, gymnázií a lýceí. Po roku 1762 vzniklo na Banskej akadémii v Banskej Štiavnici tzv. fyzikálne múzeum, v roku 1769 existovala prírodovedná zbierka (matematické múzeum) pri gymnáziu v Košiciach.³

Zberateľské aktivity šľachty a mešťanov mali reprezentačný charakter. Súviseli s budovaním kolektívnej pamäte i rozvojom vzdelania.⁴ Pamäťové mediá rozkvitli po objave kníhtlače v polovici 15. storočia a najmä po rozšírení ideí osvietenstva súvisiacich s rozvojom vedeckého kritického myslenia založeného na metóde. Médiami bývali nápisy, knihy, sochy, maľby, medaily, známky, pamätníky, knižnice, archívy, vedecké ústavy a samozrejme aj múzeá. Tie popri odbornej práci mohli slúžiť aj na šírenie rôznorodých ideí.⁵

Koncom 20. storočia viedli historicko-antropologické prístupy v historickej vede k poznávaniu individuálnej a kolektívnej mentality ľudí. V ranom novoveku bolo utváranie a odovzdávanie pamäte zložitým sociálnym procesom, za pomoci ktorého si urodzené osoby potvrdzovali svoje výnimočné postavenie v spoločnosti. Demonstrácia stavovskej a rodinnej príslušnosti sa diala za pomoci rôznych symbolických prostriedkov, či už išlo o ústnu tradíciu alebo zachytenie technikami písomnej, remeselnej a umeleckej tvorby. Kolektívna pamäť sociálnej skupiny mala aj svoj individuálny charakter realizovaný cez život jej príslušníka. Pamäť bola v hierarchicky usporiadanej spoločnosti jedným z jej pilierov, o ktorého pevnosti sa bolo treba neustále presvedčať. Prostredníctvom pamäte sa prekonávala vzdialenosť medzi predkami a súčasníkmi.⁶

Zhmotnením pamäte bývajú rôznorodé predmety kultúrneho dedičstva. Medzi ne patrí napríklad i memoriálna architektúra a rôzne pamätníky. V roku 1606 napísal Georg Kramer v traktáte o piatich stĺpových poriadkoch: „*Čo iného ako architektúra zaistuje svojimi chrámami, zámkami, pevnosťami, mestami a vodnými hračkami nesmrteľné meno a slávu kniežat, kráľov a cisárov.*”⁷

Výzdoba na architektúre môže mať čisto doplnkový skrášľovací charakter, ale môže s architektúrou tvoriť aj jedno dekórum a myšlienково-duchovnú jednotu. Znáмым príkladom je zaalpský renesančný Gesamtkunstwerk. Uvedené platí aj pre ostatné hmotné doklady. Šľachtici pamäť vyjadrovali prostredníctvom predmetov zviazaných s rodom či prostredníctvom predmetov s historicitou, ktorá odkazovala

³ MRUŠKOVIČ – DARULOVÁ – KOLLÁR, ref. 1, s. 11-15, 21, 22 a 31.

⁴ MRUŠKOVIČ, Štefan. *Etnografická muzeológia : Vznik a vývoj muzeálneho hnutia na Slovensku vo vzťahu k českým krajinám do roku 1945*. Bratislava : Filozofická fakulta UK, 1979, s. 5-9.

⁵ Le GOFF, Jacques. *Paměť a dejiny*. Praha : Argo, 2007, s. 95, 97, 99, 100 a 101.

⁶ BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (ed.). *Paměť urozenosti*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 9-11.

⁷ FIDLER, Petr. Pomník, památník a památka. In: *Paměť urozenosti*. BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (ed.). Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 17 a 20.

na dávne časy a tým potvrdzovala význam rodiny. Výzdoba palácov vytvárala často zložité intelektuálno-výtvarné komplexy.⁸

So všetkými základnými druhmi zberateľských a protomúzejných aktivít sa stretávame aj v Kremnici. Existovali tu súkromní zberatelia, a to z radov mešťanov i šľachty, rovnako i mestské, školské, spolkové a cirkevné zbierky a neskôr aj vlastivedné či dokonca národné kolekcie vedúce k etablovaní Mestského múzea v roku 1890. Uvedené zbierky nie vždy presahovali regionálny charakter, pomáhali však budovať múzejné tradície na území dnešného Slovenska.

Súkromní zberatelia (16. – 18. storočie)

Privátne zberateľstvo sa začalo šíriť vo väčšej miere od obdobia renesancie. Aristokrati si prostredníctvom zberateľstva potvrdzovali svoj sociálny status, seba prezentovali sa, posilňovali pamäť rodu a niekedy tiež realizovali osobné záujmy. Uvedené platilo aj pre nižšie zložky obyvateľstva. Tak ako šľachtici napodobovali lesk kráľovského dvora, tak sa mešťania usilovali kopírovať šľachtické prezentačné aktivity. Meštianske zberateľstvo bolo teda istým derivátom šľachtického zberateľstva, čo platí aj pre Kremnicu. Čo treba zdôrazniť, je skutočnosť, že v Kremnici viacerí predsavtitelia banskej a mincovej správy boli popri mešťanoch i šľachticmi a do Kremnice prichádzali zo zahraničia, najmä nemeckých krajín, odkiaľ prinášali rôzne nové trendy.

Popri humanistických vzdelancoch Jánovi Sambucovi z Trnavy a fuggerovskom faktorovi Hansovi Dernschwammovi z Banskej Bystrice patrí k najstarším doloženým zberateľom na dnešnom území Slovenska kremnický komorský podgróf Wolfgang Roll. Dokladá to jeho pozostalostný súpis z roku 1589.⁹ Roll zbieral knihy a rôzne umelecké diela. Jeho zbierka bola dôsledkom cieleného zberateľstva, no mala slúžiť na prezentáciu jej majiteľa a jeho rodu. V testamentárnom súpise W. Rolla sa uvádzajú rôzne iniciálami, titulmi a erbmi zdobené strieborné poháre, pokále či prstene s drahými kameňmi. Časť predmetov sa viazala k jeho povolaniu. Išlo o vážky na zisťovanie rýdzosti zlata, skúšobné vážky a náčinie, bankský kompas, meračský prístroj atď.¹⁰ Zberateľský charakter mala Rollova kolekcia kníh, mincí a medailí. V zbierke mal celkovo 123 kníh, čo je najviac v Kremnici za celé obdobie 16. – 18. storočia a patrí to aj k špičke medzi všetkými stredoslovenskými bankskými mestami. Z uvedeného počtu malo 77 prác náboženský charakter, zvyšných 46 kníh bolo z oblasti prírodných vied, histórie, geografie, baníctva a mincovníctva, práva a literatúry. Ohromná bola Rollova zbierka medailí. Jednu jej časť mal uloženú vo Viedenskom Novom Meste, odkiaľ pochádzal, a tvorilo ju 83 medailérskeho prác. Druhá časť sa nachádzala priamo v Kremnici a tvorili ju medaily v celkovej hmot-

⁸ KNOZ, Tomáš. Šlechtická paměť v uměleckém ztvárnění moravských renesančních zámků. In: *Paměť urozenosti*. Bůžek, Václav – Král, Pavel (ed.). Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 23, 30, 31 a 34.

⁹ GINDL, Jozef. Niekoľko čít zo života kremnického podkomorného grófa Wolfganga Rolla. In: *Zborník Slovenského banského múzea*, 1969, roč.5, s. 221 a 224.

¹⁰ GINDL, ref. 9, s. 225; MRUŠKOVIC, ref. 4, s. 5.

nosti 14 hrivien a 18 pizetov, čo predstavovalo veľké množstvo zlata a striebra vo váhe 3,5 kg.¹¹

Ďalším písomne doloženým zberateľom z Kremnice je Juraj Freiseisen. Pochádzal z Korutánska a v Kremnici pôsobil ako správca erárneho banského podniku, tzv. Goldkunsthandlungu. Vo svojom dome sa obklopoval rôznymi vzácnymi a výnimočnými predmetmi, čím demonštroval postavenie seba a svojej rodiny v spoločnosti, posilňoval rodovú pamäť, ako aj prezentoval estetické cítenie. Podľa všetkého interiér jeho domu vytváral koncepcne prepojený výrazový a symbolický celok. Podľa pozostalosti Juraja Freiseisena z roku 1603 boli v jeho dome rôzne truhlice, skrine, koberce, dekoračné textilie (napríklad čierna textília so španielskym erbom lemovaná zamatom) a funkčný a ozdobný riad. Zariadenie dopĺňali ďalšie dekoratívne kusy – banská vkladáčka do fľaše, tzv. handstein, pozlátená úradná kanvica či dve pozlátené konské uzdidlá, z ktorých jedno pôvodne patrilo úradníkom v Banskej Štiavnici a druhé kremnickému bratstvu (baníkov). Osobitne v jednej zo škatúľ boli uložené zvlášť hodnotné rodinné cennosti – Jurajov armáles, zlatý slovenský (*slauakische*) ženský čepiec, tri zlaté šnúry, šesť vyšívaných vreckoviek a pár vyšívaných obrúskov. Špeciálne zbierkové celky tvorili knihy a medaily. Medzi množstvom kníh boli odborné publikácie z baníctva, príručky na vedenie administratívnej agendy, lekárske knihy, ale aj knihy vhodné na oddychové či poučné čítanie (napríklad Komédia o Tobiášovi a Zuzane či Kronika H. Wincklera). Juraj Freiseisen mal vo svojej zbierke až 102 kusov medailí. Išlo o zlaté a strieborné exempláre, ktoré sa, žiaľ, až na dve výnimky neuvádzajú menovite. V uvedených dvoch prípadoch išlo o jáchymovskú medailu z čierneho „samorastúceho“ striebra zasadenú do privesku zo zlata s perlou a jáchymovskú medailu s obrazom Krista vloženú do pozlátenej striebornej obruby.¹²

Veľkým zberateľom bol i kremnický richtár Gašpar Melichar Baltazár Magyar. V jeho pozostalosti z roku 1732 sa uvádza veľké množstvo umeleckých predmetov a kníh. Po Wolfgangovi Rollovi vlastnil v Kremnici druhú najväčšiu knižnú zbierku v ranom novoveku obsahujúcu 118 titulov. Popri náboženských tituloch to boli knihy z oblasti histórie, práva, prírodných vied, baníctva, ekonómie, medicíny, ako aj rôzne príručky, lexikóny, slovníky a kalendáre.¹³ Richtár Magyar vlastnil po Banskostiavníčanoch Ignácovi Oberaignerovi (1772, 146 ks), Františkovi Grueberovi (1787, 138 ks) a Kataríne Benneovej (1784, 90 ks), štvrtú najväčšiu zbierku obrazov (82 ks) v stredoslovenských banských mestách za obdobie od 16. do 18. storočia. Jej súčasťou boli náboženské obrazy, rodinné portréty i iné svetské diela. Ich celková hodnota bola 173 zlatých a 33 grajciarov. Okrem toho G. M. B. Magyar

¹¹ GINDL, ref. 9, s. 228; ČIČAJ, Viliam. Ku kultúrnym pomerom Kremnice v 16. – 18. storočí. In: *Historické štúdie*, 1980, roč. 24, s. 165, 176 a 177.

¹² Központi Bányászati Múzeum Sopron, Freiseisen-hagyaték, inventárne číslo (i. č.) D11, D84.388.6 – Memorabilia Familiae Nobilium a Freyseisen Sonnenberg, Fasc. 1. Nro. 10.

¹³ ČIČAJ, Viliam – VISKOLCZ, Noémi – MONOK, István – KEVEHÁZI, Katalin. *A bányavárosok olvasmányai (Besztercebánya, Körmöcbánya, Selmecebánya) 1533 – 1750*. Budapest – Szeged : Országos Széchényi Könyvtár – Scriptum Rt., 2003, s. 277-282.

vlastnil aj väčší počet sochárskych a rezbárskych diel – napríklad sochu sv. Jána Nepomuckého, záhradné kamenné nymfy, rímske busty, pár levov, drevené kríže či banské vkladáčky do fliaš. V prípade richtára Magyara tak pred nami vyvstáva obraz jeho domu ako umeleckého zberateľského kabinetu, ktorý mal okrem výtvarnej iste aj svoju duchovno-symbolickú výrazovú hodnotu.¹⁴

Pozostalostný inventár (z cca polovice 18. storočia) Jána Godfrieda Ertla z Kremnice, ktorý bol evanjelickým kňazom, ilustruje fakt, že sa zberateľstvu venovali aj duchovné osoby. Okrem iného je v ňom spísaná aj kolekcia mincí a medailí. Obsahovala 25 zlatých a strieborných uhorských, poľských, nemeckých, tureckých a talianskych mincí a švédsku a uhorskú medenú mincu, a to z obdobia od 14. do 18. storočia. Ďalej to boli medené pamätne mince z čias rímskych cisárov Tiberia (14 – 37) a Valeriana (I. /253 – 260/ alebo II. /253 – 255/), saský pamätný dvojgroš z roku 1717 razený pri príležitosti smrti Anny Sofie Dánskej a strieborný, kováčsky vyhotovený pamätný libertáš Františka II. Rákociho. Medailí bolo 16, pričom išlo o zaujímavé kusy – napríklad o dve zlaté kremnické svätoturajovské medaily, dve strieborné medaily Františka II. Rákociho od medailéra Daniela Waroua z Kremnice, strieborné medaily sedmohradských kniežat Jána Zápoľského a Žigmunda Bátoriho, striebornú medailu k víťazstvu nad Turkami pri Ostrihome v roku 1601 od Michala Socka z Kremnice či striebornú medailu s Ukrižovaním Krista na Golgote (averz) a Mojžišom a železným hadom (reverz) od kremnického medailéra Krištofa Füssla zo 16. storočia. V prípade popísaných artefaktov ide jednoznačne o zbierku, i keď ju zrejme Ján Godfried Ertl nebudoval cielene. Dielka sa do jeho vlastníctva dostávali skôr príležitostne, a to v rámci rodiny alebo ako pamiatky (väčšinou zrejme dary) na niektoré udalosti súvisiace predovšetkým s evanjelickou cirkvou. Napriek tomu, že v súpisoch nebývala vyjadrovaná umelecká či zberateľská hodnota mincí a medailí, ale iba hodnota v nich obsiahnutého drahého kovu, majitelia si uvedomovali aj ich hodnotu. Bolo tomu tak aj v Ertlovom inventári. Pri pamätnej minci cisára Tiberia sa uvádza, že pochádza z čias života Ježiša Krista, preto je vzácna, pri medaile Františka II. Rákociho, že je veľmi raritná, takisto pri medaile Jána Zápoľského.¹⁵

Z obdobia raného novoveku existujú v Kremnici doklady aj k ďalším zberateľom, ktorí zoskupovali do kolekcii predovšetkým knihy a obrazy. Nie všetky zbierky mali veľkolepý charakter, ale boli to vždy zaujímavé kolekcie. Medzi 16. – 18. storočím existovalo v Kremnici desať veľkých (nad 40 titulov), 14 stredných (do 40 titulov) a 20 malých (do 20 titulov) privátnych knižníc. K veľkým zberateľom kníh patrili spomenutí podgróf Wolfgang Roll (1589, 123 titulov) a richtár G. M. B. Magyar (1732, 118 titulov), ako aj richtár a ťažiar J. Mathiasch (1661, 104 titulov), farár

¹⁴ ČIČAJ, Viliam. Stredoslovenské meštianstvo a výtvarné umenie v období neskorého feudalizmu. In: *Banské mestá na Slovensku*. Martin : Osveta, 1990, s. 252, 253, 256, 259 a 260.

¹⁵ MVSR – Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Kremnica (ďalej: ŠA Banská Bystrica, p. Kremnica), fond Archív rodiny Ertl, Inventárny súpis pozostalosti Jána Godfrieda Ertla, cca. polovica 18. storočia.

K. Schall (1616, 93 titulov), farár H. Neff (1681, 59 titulov), meštianka Z. Pinnerová (1673, 54 titulov), farár Düriam (1685, 54 titulov), mešťan D. Fabri (1695, 46 titulov), správca pivovaru Ch. Hackenberger (1730, 41 titulov) a komorský skúšač T. A. Hell (1709, 40 titulov).¹⁶ Z pozostalostných inventárov je pre uvedené obdobie z Kremnice známych doteraz 300 obrazov, ktoré mali v súkromných kolekciami kremnickí mešťania. V rámci identifikovateľných diel tvorili približne ich polovicu diela s náboženskou tematikou, druhú svetské obrazy (podobizne mešťanov a pánovníkov, krajinky a zátišia, historické a alegorické témy). Najväčšiu zbierku z 18 doložených kolekcii obrazov vlastnil kremnický richtár G. M. B. Magyar (1732, 82 obrazov). Veľkú zbierku mal aj mešťan Rothenstein (1730, 32), Eva Waitzingerová (1725, 29), Juraj Schultz (1711, 28) a sochár Michal Räsner (1746, 16 ks, plus ďalšie nepopísané).¹⁷ Výtvarné umenie hralo v ranom novoveku dôležitú úlohu v živote mešťanov. Tí z rôznych maliarskych, sochárskych, rezbárskych, šperkárskych a iných diel vytvárali osobité súbory reprezentujúce svojich majiteľov a ich sídla. Zároveň obrazy slúžili na posilnenie duchovného rodinného a náboženského života.

Verejné zbierky

Popri súkromných zbierkach existovali v minulosti v Kremnici aj viaceré verejné zberateľské kolekcie. Možno ich zatriediť do štyroch základných skupín. Boli to školské, cirkevné, mestské a spolkové zbierky.

Školstvo má v Kremnici bohatú tradíciu. Siahá do stredoveku, k významným uhorským školám sa však zaradila až mestská evanjelická latinská škola (kolégium), ktorá vznikla v tretine 16. storočia. Rozvoj tejto školy podnietil, okrem iného, aj dovoz učebníc a náboženských evanjelických kníh z iných miest a zahraničia. V roku 1579 zomrel v Kremnici počas svojej cesty v Bratislave kníhkupec Dionýz Kramer. V jeho obchodnej pozostalosti bolo 211 kníh, prevažne cirkevné diela a učebnice. V roku 1662 nakúpil kremnický notár Samuel Stefani z poverenia mestskej rady v Bratislave knihy za 15 zlatých a 36 denárov určené žiakom latinskej školy. V roku 1635 rodina Karasovcov darovala škole peniaze, za ktoré sa dalo v Levoči vytláčiť 500 učebníc.¹⁸ Uvedené údaje naznačujú, že kremnická škola mala prinajmenšom zbierku kníh a učebníc. Na základe analógie nie je vylúčené, že mala aj istú kolekciu vyučovacích pomôcok.

Evanjelická škola existovala v Kremnici až do 19. storočia, ale od začiatku 18. storočia prestala byť v súvislosti s rekatolizáciou podporovaná mestom, a teda stratila výsadné postavenie. Katolícke gymnázium bolo v Kremnici v spolupráci s františkánmi zriadené v roku 1768. V roku 1856 sa táto škola transformovala na klasické reálne gymnázium, povýšené v roku 1874 na vyššiu reálku. Vtedy bola otvorená aj

¹⁶ ČIČAJ, ref. 11, s. 164, 165, 176 a 177.

¹⁷ ČIČAJ, ref. 14, s. 251-253 a 260.

¹⁸ ČIČAJ, Viliam. Kultúra v Kremnici do konca 18. storočia. In: *Kremnica – zborník prednášok z medzinárodného sympózia*. NOVÁK, Ján (ed.). Martin : Gradus, 1992, s. 356, 357 a 363.

nová veľkolepá budova tejto školy. Gymnázium malo svoju odbornú knižnicu, ako i zbierku vyučovacích pomôcok.¹⁹

Popri uvedených školách mali iste svoje zbierky, čo i menšie, tiež ostatné kremnické školské inštitúcie – ľudová škola, meštianska dievčenská škola, čipkárská škola, ústav pre hluchonemých atď.

Z cirkevných inštitúcií je potrebné zmieniť sa o oboch kremnických farách, katolíckej i evanjelickej, ako aj o kláštore františkánov. Obidve farnosti si cielene budovali zbierky kníh a liturgických predmetov. I keď mnohé z titulov a cenností mali primárne bohoslužobný význam, vytvárali ich kolekcie zaujímavé zbierky. Tie jednak slúžili na reprezentáciu, ktorej význam zvyšovalo súperenie medzi myšlienkami reformácie a rekatolizácie, jednak tieto predmety smerom do vnútra svojou historicitou podporovali súdržnosť cirkevnej komunity, ako i budovanie kolektívnej pamäte a zdôvodňovali oprávnenie tej-ktorej cirkvi na existenciu. Knižnica evanjelickej farnosti a mnohé liturgické predmety sú dodnes uložené v budove fary a kostola v Kremnici. V kostolnej stavbe (1824 – 1826) sa zachoval klasicistický oltár a kolekcia bohoslužobných a drobných predmetov počnúc neskororenesančnými kusmi.²⁰ Zbierka kníh katolíckej fary bola budovaná od stredoveku až do 20. storočia. Do roku 1957 bolo jej súčasťou 1 778 zväzkov, najviac z 18. a 19. storočia. Dodnes sa zachovalo zo stredoveku 26 vzácnych kódexov a tri prvotlače (uložené v Slovenskom národnom archíve). Z obsahového hľadiska boli v knižnici diela zo všetkých oblastí teologickej náuky. Medzi spomenutými kódexami sa nachádzajú biblie, diela cirkevných otcov a teológov, výklady svätého písma, homílie, postily, kázne o svätých, legendy, obradové knihy, knihy cirkevného práva i bestiáre.²¹ Dodnes sa zachovalo aj viacero súpisov bohoslužobných predmetov. Ako príklad uveďme súpis z roku 1678, kedy boli pri opätovnom (dočasnom) vrátení kremnických kostolov evanjelikom spísané artefakty, ktoré pre ne zadovážili katolíci. Vo farskom kostole Nanebovzatia Panny Márie na námestí to boli dva oltárne kamene, tapety, šesť vankúšov, cínová misa, šesť pozlátených drevených svietnikov, dva veľké svietniky, rôzne papierové obrazy a medailičky (tzv. agnušky), päť antependií na oltár, oltárne náčinie, odevy na zahalenie sôch, zvonček na dvere sakristie, koruna na sochu Panny Márie, tkanina na oltár, desať zelených, štyri biele a štyri drevené nádoby na kvety, dva obrazy Ukrižovaného Krista, plechový lampáš, súčasti tzv. castra doloris, trojhranný svietnik, sklenené umývadlo, svätenička, medená nádobka s kadidlom, dve medené omšové misky, kanonické a omšové knihy a truhlica na liturgické šatstvo.²²

Množstvo liturgických predmetov a iných artefaktov (obrazy, plastiky...) sa nachádzalo takisto v kostole františkánov, ktorý bol vybudovaný na kremnickom námestí krátko po polovici 17. storočia. Dobre známou je medzi odbornou verejnosťou

¹⁹ LAMOŠ, Teodor. *Archív mesta Kremnice : Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Bratislava : Slovenská archívna správa Povereníctva vnútra, 1957, s. 144-148.

²⁰ ORIŠKO, Štefan. *Kremnica – pamiatková rezervácia*. Bratislava : Tatran, 1984, s. 107 a 108.

²¹ LAMOŠ, ref. 19, s. 177, 178, 182 a 183.

²² ŠA Banská Bystrica, p. Kremnica, fond Pozostalosť historika Michala Matunáka, *Cirkevné dejiny mesta Kremnice (rukopis i strojopis)*, 1932, s. 208 a 209.

františkánska knižnica. Na jej uloženie slúžili priestory vo veži mestských hradieb pripojenej ku kláštoru, neskôr klenutá chodba na prvom poschodí konventu. Knižnica bola uložená v špeciálne na to určených vyrezávaných barokových skriniaoch. Počet kníh v knižnici dosiahol do polovice 20. storočia 8 222 zväzkov, medzi ktorými boli i kódexy a inkunábuly. Jej súčasťou boli okrem toho aj mnohé rukopisy a archívne dokumenty.²³

Osobitne bude vhodné prezentovať farský Kostol Blahoslavenej Panny Márie, pôvodne jednoduchú gotickú stavbu, ktorá bola dvakrát barokovo prestavaná a napokon kvôli statickým poruchám v roku 1880, žiaľ, asanovaná. Počas prvej barokovej prestavby v rokoch 1727 – 1737 boli pred priečelie kostola predstavané dve veže a vznikol nový oltár Nanebovzatia Panny Márie od kremnického sochára Michala Räsnera a maliara Štefana Zareczkého, pôvodom z Trenčína. V rámci druhej prestavby medzi rokmi 1757 – 1767 bola strhnutá pôvodná klenba, veže spojené novým priečelím a celá stavba prebudovaná na reprezentačné barokové trojlodie. Nanovo vznikla aj interiérová výzdoba. Oltárny obraz bol zakomponovaný do nového oltára a ikonograficky prepojený s freskovou výzdobou na stenách s témou Najsvätejšej Trojice. Rôznymi maľovanými výjavmi zasadenými do jednotiaceho iluzívneho rámca bola vyzdobená aj klenba. Hlavný oltár a šesť bočných oltárov vytvárali spolu s freskami jednotný výtvarný a ikonografický celok. Neskorobarokový oltár v presbytériu bol koncipovaný ako veľkolepé monumentálne architektonicko-maliarsko-sochárske dielo – *theatrum sacrum* baroka. Zo sochárskej výzdoby sa dodnes v kremnickom múzeu zachovalo 34 pozlátených plastík – monumentálni svätci, cirkevní otcovia, anjeli, anjelské hlavičky, oblaky, girlandy a iné ozdoby. Pozlátenie súviselo s celkovým konceptom riešenia interiéru kostola. Rozptýlené svetlo tak mohlo vytvárať na povrchu plastík dramatické mihotanie. Autormi interiérovej výzdoby boli banskoštiavnický maliar Anton Schmidt a kremnický sochár Dionýz Staneti.²⁴ Po druhej barokovej prestavbe tvoril farský kostol jednoliaty veľkolepý vizuálnoduchovný celok, barokové spektakulárne *theatrum sacrum* či inak *Gesamtkunstwerk*. Aj keď hlavným poslaním takéhoto diela bolo vzbudzovanie náboženského zážitku, dôležitá bola aj skutočnosť, že reprezentoval moc rekatolizovanej cirkvi i sebedomie kremnického meštianstva a ťažiarov. Kostol Blahoslavenej Panny Márie bol teda po barokovej prestavbe nielen impozantnou sakrálnou stavbou, ale i akousi monumentálnou galériou či múzeom, majúcou ohúriť návštevníka.

Na pôde mesta existovalo v minulosti množstvo spolkov. Väčšina z nich vznikla v 19. storočí, no v meste pôsobili aj staršie spoločnosti. Najstaršou z nich je strelecká, ktorej korene siahajú do 16. storočia a jej najstaršie štatúty pochádzajú z roku 1677. K najznámejším kremnickým spolkom patrili Kremnické kasíno, Korčuliarsky

²³ LAMOŠ, ref. 19, s. 184 – 187; NBS – Múzeum mincí a medailí Kremnica, rukopis dr. Vševlada Gajdoša *Úchytka z františkánskej knižnice v Kremnici* uložená v príručnej knižnici oddelenia pre muzeálnu činnosť, s. 2.

²⁴ BALÁŽOVÁ, Barbara – KOLLÁRIKOVÁ, Janka (ed.). *Zbierka umenia 15. – 18. storočia Národnej banky Slovenska – Múzea mincí a medailí Kremnica*. Kremnica : NBS-Múzeum mincí a medailí Kremnica, 2006, s. 48- 50.

spolok, Klub čiernej kávy, Dobrovoľný hasičský spolok a pobočka Uhorského banského a hutníckeho spolku.²⁵ Tieto popri archívnych dokumentoch zhromažďovali i rôzne pamätihodné predmety. Ako príklad uveďme strelecký spolok. Jeho členovia používali prinajmenšom od 18. storočia pri streľbách popri obyčajných aj maľované terče. Tie dávali vyhotovovať patróni jednotlivých strelieb. Maľované boli na ne rôzne, väčšinou humorné výjavy, a to témy zo života, krajinky, milostné scény, poľovnícke výjavy, kremnické motívy a témy inšpirované konkrétnymi udalosťami a literárnymi inšpiráciami. Použitými zdobenými terčami sa členovia spolku obklopovali v budove strelnice. Pripomínali im tradície spolku a uchovávali pamiatku na jednotlivé streľby. Dodnes sa v zbierkach kremnického múzea zachovala kolekcia 138 takýchto terčov z rokov 1837 – 1896, pričom do múzea sa dostali priamo z budovy spolku v roku 1915.²⁶ O tom, že si streľci na pamiatku odkladali nielen terče, svedčí údaj z roku 1751. V registri klenotov mesta Kremnice sa uvádza, že 9. júla uvedeného roku daroval cisár František Štefan Lotrinský komorským a mestským úradníkom, ako aj meštianstvu dvojdukátovú medailu, ktorú mali použiť ako výhru pri streleckých pretekoch. Medaila bola uložená po streľbách do truhlice streleckého spolku (v roku 1756 bola odtiaľ vyňatá a pripojená na *večnú pamiatku* ku klenotom mesta).²⁷

Tak sme sa pomaly dostali k zbierkam, ktoré budovalo samotné mesto. Mešťania si vždy starostlivo uchovávali najdôležitejšie predmety a písomnosti týkajúce sa najmä ich právnych výsad, teda privilegálne a armálne listiny a pečatidlá. Konkrétne informácie o tom, že Kremničania si na radnici ukladali pamätihodné predmety, pochádzajú zo začiatku 18. storočia. Išlo o spomenuté klenoty (*Kleinodien*) mesta. Ich najstarší inventár sa zachoval z roku 1724. Keďže medzi predmetmi sú aj také, ktoré vznikli v 16. a 17. storočí (napríklad strieborný denár z roku 1545, dva zlaté denáre z rokov 1648 a 1649 a pečatidlo z roku 1699) a pri niektorých sa uvádza (napríklad skúšobné denárové a štvrťtoliarové razby, ktoré mestu *kedysi* darovala kráľovská komora a mincový úrad), že majú dokumentovať privilégiá, ktorými disponovalo mesto ešte v polovici 17. storočia, zdá sa, že sa klenoty zhromažďovali na mestskej radnici cielene prinajmenšom od 17. storočia. Súčasťou klenotov boli v roku 1724 nasledujúce predmety: dve zlaté skúšobné ihly uložené v zamatovom vrecúšku spolu s dvoma zlatými denármi razenými v rokoch 1648 a 1649 a jedným strieborným denárom razeným v roku 1545, dve veľké mestské pečatidlá z rokov 1699 a 1703, tri malé mestské znaky (erby) a “maľby”, skúšobné ihly a 12 kusov skúšobných denárových a dva kusy štvrťtoliarových skúšobných razieb nájdených v mestskej pokladnici a železnej truhlici na radnici. Za hlavným textom inventáru z roku 1724 nasledujú ďalšie zápisy. V roku 1738 pribudli ku klenotom veľké mest-

²⁵ LAMOŠ, ref. 2, s. 135-143.

²⁶ KOLLÁRIKOVÁ, Janka. Z dejín kremnického streleckého spolku. In: *Kremnický rumaj*, 2004, roč. 3, č. 1, s. 5 a 6.

²⁷ ŠA Banská Bystrica, p. Kremnica, fond Magistrát mesta Kremnica (ďalej: f. MM Kremnica), Hospodárske zápisnice, Register klenotov 1767 – 1823, s. 6.

ské pečatidlo z roku 1737 a nový lis na pečatenie, o niečo neskôr päť nových denárov z roku 1740 a v roku 1742 pozlátený pokál, tzv. "Willkhumb" s aplikáciou skla a medi (píjavalí z neho víno novoprijímaní mešťania). Klenoty bývali zrejme každoročne odovzdávané novozvolenému richtárovi, dôkladne inventarizované, no údaje o nich bývali zapisované s väčšími časovými odstupmi. V roku 1724 odovzdala vonkajšia mestská rada, tzv. volená obec, klenoty richtárovi G. M. B. Magyarovi a spolu ich písomne revidovali. Ďalšie inventarizácie sa konali v rokoch 1741, 1742 a 1749.²⁸

Veľa podrobností o mestskej zbierke sa dozvedáme zo slávnostného vyhotovenia registra klenotov z roku 1767. Na jeho titulnej strane sa nachádza vzletný, ornamentálne napísaný úvodný text, ktorý ilustruje fakt, že ľudia v minulosti nežili iba pre materiálne, ale aj pre duchovný život, kultúru a náboženský cit: „Kde sú mesto a krajina múdro spravované, kde nesie spravodlivosť rozumne žezlo, kde rada sa zlučuje svornosť, kde neustále zo srdca vyžaruje úprimnosť, kde panuje mier a pokoj, tam existuje Božia bázeň. Kde sa spája poctivosť s vernosťou, tam rastie blaho mešťanov, Najvyšší ich robí šťastnými a zosiela im z nebeského trónu bohaté požehnanie.“ V zápise o odovzdaní klenotov novému richtárovi Jozefovi Zayfertovi sa uvádza, že mu ich členovia volenej obce odovzdali *zvyčajným* spôsobom. To poukazuje na to, že odovzdávanie sa dialo istou ritualizovanou formou. Klenoty svojou reprezentatívnosťou a historicitou mali pre mešťanov veľký význam.

Vďaka podrobnému inventáru z roku 1767 vieme, že pamätihodné predmety bývali v radnej sieni mestskej radnice uložené v železných truhliciach. Boli to: veľké mestské pečatidlo s mestským erbom z roku 1737, dve mestské, pravidelne používané pečatidlá prostrednej veľkosti (1699 a 1703), dve malé pečatidlá (mestské z roku 1714 a pečatidlo lesného úradu bez letopočtu), dve zlaté skúšobné ihly (s kľúčikom ku komorskej truhlici, v ktorej sa opatroval mestský skúšobný kameň), dva zlaté denáre z rokov 1648 a 1649, tri strieborné denáre z rokov 1545, 1616 a 1627, dva staré strieborné polguldinery alebo štvrttoliare, skúšobná razba z roku 1630, 12 kusov vrecúšok so skúšobnými denárovými razbami (tri z roku 1662, sedem z roku 1663, jeden z roku 1664 a jeden z roku 1665), strieborná medaila ku korunovácii Františka Lotrinského na cisára v roku 1745, strieborná a medená medaila k spojeniu ťažiarstva Roth s banským podnikom Mesta a spoločnosti Rosa (1749), pamätné medaily k návšteve Františka Lotrinského v stredoslovenských banských mestách v roku 1751, dvojdukátová medaila (prémia darovaná cisárom na strelecké preteky), zlato in natura z mestských baní, strieborná medaila princa Jozefa, ktorou bol ocenený vyslanec mesta Anton Körmendy, medený štvrtgrajciar, denár, groš, grajciar a polturák, zlato a striebro vo váhe 64 hrivien zo štôlne sv. Kataríny, železko a kladivko, ktorými vlastnoručne odrazil v štôlni Plautzer kus rudy František Lotrinský v roku 1751, lis na pečatenie, zelená truhlička s mestským erbom, odev zo zlatého brokátu cisára Jozefa II., odev pretkávaný striebrom princa Leopolda a odev arcivojvodu Alberta, v ktorých fárili počas návštevy mesta v roku 1764, korýtko s červeným damaškom a zlatou štuťou, ktorú vlastnoručne vydoloval Jozef II., a také isté korýtko

²⁸ ŠA Banská Bystrica, p. Kremnica, f. MM Kremnica, Tomus III, fons 23, fasc. 1, no 76.

princa Leopolda (s modrým damaškom) a arcivojvodu Alberta (takisto s modrým damaškom). V roku 1768 pribudol ku klenotom nový toliar a guldiner, oba darované richtárom Zayfertom, v roku 1782 dve medaily z roku 1780, ktorými dvor ocenil mesto za podporu školstva, v roku 1770 strieborná medaila k návšteve Františka Lotrinského v stredoslovenských banských mestách v roku 1751 a strieborná a medená medaila ku kremnickej banskej únii z roku 1749 a napokon v roku 1792 strieborné korunovačné medaily Leopolda II., Františka I. a jeho manželky. Po roku 1767 boli klenoty inventarizované v rokoch 1768, 1769, 1770, 1772, 1780, 1782, 1790, 1792, 1795 a 1820.²⁹ Mešťania Kremnice si uvedené predmety cenili a používali ich na reprezentačné účely napriek tomu, že sa niektoré z nich ešte používali (napríklad pečatidlá). Boli pamiatkami pripomínajúcimi slávne časy v dejinách mesta. V registroch sa im pripisovala hodnota starožitností (*antiquität*). Na *večnú pamäť* darovali mestu rôzne predmety viaceré inštitúcie a osobnosti. V registri klenotov z roku 1724 je zmienka o tom, že skúšobné denárové a štvrttoliarové razby darovala mestu kremnická kráľovská komora a mincovňa, a to s odporúčaním, aby „*boli skutočnými dokumentmi starých privilégii, bez ohľadu na to, že ich už mesto nepoužíva*“. V roku 1742 ku klenotom priložený kalich Willkhumb bol do ich inventáru zapísaný na večnú pamiatku. Keď v roku 1751 vítali predstavitelia mesta pred Dolnou mestskou bránou Františka Lotrinského, darovali mu na zamatovom vankúši položené kľúče od mesta. Cisár im ich na znak vďaky vrátil so žiadosťou, aby ich uschovali na večnú pamiatku.³⁰ Uvedené údaje evokujú predstavu radnej siene kremnického mestského domu ako zaujímavého symbolicko-reprezentatívneho priestoru. Popri nábytku a peciach sa tam nachádzali rôzne truhlice, v ktorých boli uložené klenoty mesta. Takisto boli zrejmé steny vyzdobené rôznymi alegoricko-symbolickými maľbami. Pravdepodobne tam viseli obrazy a stáli viaceré sochárske diela. Interiér určite dopĺňali symboly úradnej moci, ako napríklad Kríž mestského súdu z roku 1749, ktorý sa dnes nachádza v múzeu.³¹ Kolekcia klenotov mesta Kremnica bola skutočnou verejnou zbierkou pamätihodných predmetov a vlastne vytvorila základ pre mestské múzeum založené v roku 1890 (dnes NBS – Múzeum mincí a medailí Kremnica). Dodnes sa v jeho zbierkach napríklad nachádzajú dva zlaté denárové odrazky z rokov 1648 a 1649, skúšobné denáre Leopolda I., tzv. Willkhumb z roku 1742, viaceré medaily či odevy, korýtka a kladivká a železka z cisárskych návštev.

²⁹ ŠA Banská Bystrica, p. Kremnica, f. MM Kremnica, Hospodárske zápisnice, Register klenotov 1767 – 1823, s. 6.

³⁰ Štátny archív Banská Bystrica – pobočka Banská Štiavnica, fond Magistrát mesta Banská Štiavnica a Banská Belá, 1363 – 1922 (1923), Protokol mesta Banskej Štiavnice z roku 1751 – na konci protokolu je pripojený popis pobytu cisára v stredoslovenskej banskej oblasti, s. 60.

³¹ Ku krížu pozri SEŇOVÁ, Nadežda (ed.). *Múzeum mincí a medailí Kremnica*. Kremnica : Národná banka Slovenska, 1996, s. 48-50.

Cesta k etablovaniu Mestského múzea

S rôznymi zberateľskými aktivitami sa v Kremnici stretávame aj v 19. storočí, v ktorého závere bolo založené tunajšie mestské múzeum. Vo fonde výtvarného umenia múzea je popri iných dielach uložená aj skupina obrazov tvoriaca torzo portrétnej galérie rodiny Schulzovcov – Benkovcov. Ide o podobizne grófkы Rosiny Schulzovej, Jozefíny Schulzovej a jej matky barónky Benkovej, ako i miniatúrne portréty richtára Antona Schulza a jeho manželky Jozefíny Schulzovej. Prvé tri obrazy vznikli v druhej polovici 18. storočia, ostatné na začiatku 19. storočia. Diela darovala múzeu v roku 1901 dcéra spomenutého Antona Schulza Ludovika Wacher Jozef.³² Napriek tomu, že ide iba o zlomok rodinnej galérijnej zbierky, obrazy sú jasným svedectvom o plánovitom budovaní imidžu rodiny, ako i posilňovaní rodovej súdržnosti.

Významným, odborne orientovaným zberateľom v Kremnici bol banský lekár a spisovateľ Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský, ktorý tu pôsobil od roku 1868 až do svojej smrti v roku 1908. Vlastnil rozsiahlu mineralogickú zbierku, herbár, odbornú knižnicu, kolekciu numizmatických artefaktov, ako aj rôzne starožitnosti. Ako korešpondent spolupracoval s Ríšskym geologickým ústavom, ktorého riaditeľom bol Dionýz Štúr. Časť zo svojich zbierok daroval rôznym kultúrnym inštitúciám – gymnáziám v Revúcej a Kláštore pod Znievom, matičnému múzeu, Múzeu Národného domu a Muzeálnej slovenskej spoločnosti v Martine.³³

Veľmi aktívnym v oblasti múzejníctva bol Pavol Križko, kremnický archivár a historik a zakladateľ mestského múzea. Dávno pred etablovaním múzea sa intenzívne zaujímal o oblasť múzejníctva. Pravidelne navštevoval múzeá v iných mestách, najmä v českých krajinách. Živo sa zaujímal napríklad o prípravu národopisnej výstavy slovenských ľudových výšiviek v Martine, ktorá sa stala základom pre martinské Múzeum a Bibliotéku (1890) a Križko im daroval svoju zbierku minerálov. Okrem toho bol Pavol Križko jedným zo zakladajúcich členov Muzeálnej slovenskej spoločnosti (1893). Napísal jej prvé stanovky a pôsobil v nej ako referent odboru pre dejepis (spolu s F. V. Sasinkom) a referent pre pravek, starožitnosti a antropológiu.³⁴ Zechenter i Križko boli prvými kremnickými zberateľmi s profesionálnymi múzejnými záujmami. Zároveň boli národne orientovaní, čo malo vplyv aj na časť ich zberateľských aktivít. Pritom však treba zdôrazniť, že to boli národnostne tolerantní ľudia a spolupracovali aj s maďarskými a nemeckými vzdelancami.

Inštitucionálne zberateľstvo existovalo v Kremnici i v priebehu 19. storočia. Bol to hlavný prúd, ktorý viedol k založeniu múzea. Ako sme videli, v meste sa nachádzali

³² BALÁŽOVÁ, Barbara – KOLLÁRIKOVÁ, Janka (ed.). *Zbierka umenia 15. – 18. storočia Národnej bansky Slovenska – Múzea mincí a medailí Kremnica*. Kremnica : NBS – Múzeum mincí a medailí Kremnica, 2006, s. 147.

³³ RYBECKÝ, Milan. *Muzeálna slovenská spoločnosť a jej miesto v národnej kultúre*. Martin : Osveta, 1983, s. 18 a 19.

³⁴ ŠOKA, Milan. Podiel Pavla Križka na formovaní slovenského múzejníctva. In: *Múzeum*, 1991, roč. 36, č. 4, s. 28.

rôzne školské, cirkevné a spolkové zbierky, takisto na radnici bola uložená zbierka mestských klenotov (dôkladne boli inventarizované v roku 1820). Mesto malo už od konca stredoveku svoj vlastný archív. Písomnosti boli uložené najprv na hrade, neskôr zároveň na hrade a v budovách radnice. Keď po smrti richtára G. M. B. Magyara (1732) odpredala jeho manželka ich spoločný dom mestu na účely zriadenia novej stálej radnice (mestu slúži na tento účel dodnes), bol v rámci budovy zriadený aj archív. Stalo sa tak v roku 1759. Najdôležitejšie mestské dokumenty tam boli uložené v osobitnej truhlici. Postupom času sa k archívu pričlenila zbierka klenotov mesta, ako aj ďalšie predmety. V roku 1869 požadoval napríklad archivár Július Gyurgyik (člen Uhorskej historickej spoločnosti), aby boli zbrane z archívu darované Národnému múzeu v Pešti, čo bolo napokon zamietnuté.³⁵

O niečo neskôr, v roku 1872, sa kremnickým archivárom stal Pavol Križko, ktorý v meste zastával aj iné úradné hodnosti. Už v tomto čase začal v archíve sústreďovať rôzne pamätihodné predmety a získavať nové zbierky. Podľa výkazu z roku 1872 bolo v archíve osem zlatých, 97 strieborných a jedna medená minca a osem medailí. Z ďalších predmetov, ktoré tvorili súčasť mestských klenotov, to boli rôzne pečatidlá, skúšobné ihly, truhlice, kalichy, slávnostné banské nástroje, kľúče od mesta, zástavy či odevy. Medzi rokmi 1872 – 1890 pribudli do archívu hlavne predmety z nálezov, prevažne numizmatického charakteru. Napríklad v roku 1873 získal Križko denár z 15. storočia nájdený pri Kunešove, v roku 1877 nález mincí zo Skalky, v roku 1886 strieborný dvojgroš. V roku 1889 zabezpečil presun zbierky zbraní zo stredovekej radnice na Mestskom hrade do archívu. Od roku 1889 pôsobil Pavol Križko v Kremnici už len výlučne ako archivár. V tom istom roku mesto odkúpilo tzv. Hynkovský dom, ktorý zozadu susedil s radnicou. Jeho priestory boli adaptované pre archív. Popri osobnom Križkovom záujme o múzejníctvo to bol hlavný dôvod, prečo sa rozhodol v rámci archívu samostatne vyčleniť predmety múzejnej povahy, zaviesť k nim samostatnú evidenciu a vytvoriť prvú expozíciu. I keď prípravné práce sa udiali skôr a prírastkové knihy boli založené ešte v roku 1889, prvé zápisy do nich boli vykonané až v roku 1890, ktorý sa tak považuje za oficiálny letopočet vzniku Mestského múzea v Kremnici.³⁶

³⁵ MATUNÁK, Michal. *Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice*. Kremnica : Mesto Kremnica, 1928, s. 197, 198, 204 a 205.

³⁶ ČELKO, Mikuláš. Storočnica múzea. Kremnické archívniectvo a múzejníctvo 1890 – 1955. In: *Vlastivedný časopis*, 1990, roč. 39, č. 2, s. 53-55.

Collecting in Kremnica before the Founding of the Town Museum in 1890

Summary

Collecting is a concept which exists since antiquity and reemerged as an activity with social prestige with the onset of the Renaissance. Collectors gathered objects to enhance their social status, increase their own standing and to preserve collective memory of a family or a public institution.

The vicecount of the Royal Chamber Wolfgang Roll († 1589) is one of the first collectors in Kremnica on record. He collected books (123 titles), objects of art and especially medals. Other collectors included the Head of the state mining company Goldkunsthandlung Georg Freiseisen († 1603) and Mayor of the Town Gaspar Melichar Balthasar Magyar († 1732). The collections of books and paintings were typical for the early modern time.

Public collections managed by the town date back to the 17th century. The registers of the so-called jewels which were stored in the coffers at the Town Hall are preserved from the years 1724 and 1767. Schools created a collections of the schoolbooks and teaching aids local burghers associations also collected memorable objects. The shooting association is one of the oldest associations in the Town; its rules date to 1667. Collections of liturgical objects and books as well as the decoration of churches fall into a category of their own. For example, the paintings and sculptures decorating the interior of the parish church of the Holy Virgin constitute a grandiose baroque theatrum sacrum which was designed to stun the visitors and thus can be considered a special type of gallery.

The 19th century marks the emergence of first scholarly and historical collections in Kremnica. Prominent collectors include the writer Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský and the archivist Pavol Križko. The latter's career as a collector culminates in the founding of the Town Museum in 1890.